

Lastensuojelua vankilassa

Instituutioiden tilat ja rajat vankilan perheosastolla

ROSI ENROOS

Vanhempi voi suorittaa vankeusrangaistustaan alle kolmivuotiaan lapsensa kanssa, mikäli lapsen vankilassaolo katsotaan tämän edun mukaiseksi. Kyseessä on erityinen järjestely, jossa vankilassa vanhempansa mukana oleva lapsi määritellään lastensuojelun asiakkaaksi. Vankeinhoidon ja lastensuojelun tehtävät kuitenkin eroavat toisistaan monin tavoin.

.....

Johdanto

2000-luvun alussa Suomessa käytiin mediassa ja eduskunnassa vilkasta keskustelua vankilassa vanhempansa mukana olevista lapsista (esim. Nieminen 2010; Enroos 2013). Pohdittiin, mitä vankilassa oleminen merkitsee lasten oikeuksien näkökulmasta. Aiemmin vankiloiden oman toiminnan osana olleet äiti-lapsiosastot haluttiin muuttaa lastensuojeluyksiköksi. Vankilan perheosasto perustettiin lakimuutoksin vuoden 2010 keväällä.

Sekä lakien että käytäntöjen tasolla päätökset perheosaston perustamista varten tehtiin varsin nopeasti. Perheosaston palveluiden tuottajat kilpailutettiin vuoden 2010 alussa, ja palveluntuottajaksi valittiin Ensi- ja turvakotien liiton alainen Kanta-Hämeen perhetyön kehittämissyhdystys. Perheosaston tilat olivat valmiit avajaisissa 12.4.2010. Asiakkaiksi siirtyivät ne äidit ja lapset, jotka olivat tuolloin vanhoilla äiti-lapsiosastoilla. (Wigren 2011, 6–7.) Lasten ja heidän vanhempiansa kanssa osastolla työskentelevät perhetyöntekijät, joilla on lastensuojelualan ja perhetyön tuntemusta. Perheosasto on hallinnollisesti Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö (Laki Terveystieteiden ja hyvinvoinnin..., 2010/1379, 1. §).

Perheosastolla vankivanhempi voi suorittaa vankeusrangaistustaan alle 2–3-vuotiaiden laps(i)ensa kanssa, mikäli vankilassaolo on lap-

sen edun mukaista. Kyseessä on erityinen järjestely, jossa vankilassa vanhempansa mukana oleva lapsi määritellään lastensuojelun asiakkaaksi (Lastensuojelulaki 2007/417, 37. §). Vuoden 2010 alkupuolelta kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi on määritelty lapsen edun arviointi vankilaan sijoitettaessa ja siellä ollessa. Sijoittamisesta tehdään lastensuojelulain mukainen avohuollon tukitoimenpidepäätös. Joissakin yksittäistapauksissa myös huostaan otetusta lapsesta voidaan tehdä sijoittamispäätös vankilan perheosastolle.

Perheosaston perustaminen tarkoittaa, että vankilaan sijoitettujen lasten ja heidän vankeusrangaistustaan suorittavien vanhempiansa asioissa toimii vankilassa nyt vankeinhoito ja lastensuojelu sekä niitä edustavat työntekijät. Vankeinhoidon ja lastensuojelun institutionaaliset tehtävät eroavat toisistaan monin tavoin. Uudenlaisen institutionaalisen toiminnan käynnistäminen tuo esiin toimijoiden erilaisia lähestymis- ja toimintatapoja sekä niiden perusteluja.

Tässä artikkelissa olen kiinnostunut siitä, miten eri instituutiot toimivat yhdessä tilanteessa, jossa arjen toimintakäytännöt eivät ole vielä itsestään selviä. Tarkastelen perheosaston muotoutuvia käytäntöjä ja niistä neuvottelua hahmottelemani *institutionaalisen tilan* käsitteen avulla. Käytän käsitettä kuvaamaan tilaa, jota vankilaan sijoitetulle lapselle ja hänen vanhemmalleen luodaan instituutiossa tapahtuvan arkisen

toiminnan tuloksena. Tehtävänä on tarkastella, millaiseksi institutionaalinen tila muodostuu kahden erilaisen instituution toimiessa yhdessä. Tutkin tätä sekä vankeinhoidon että perheosaston työntekijöiden ryhmähaastattelujen avulla.

Artikkeli etenee siten, että ensin rakennan institutionaalisen tilan käsitettä teoreettisesti. Seuraavaksi esittelen vankilan sekä vankilan perheosaston tiloja, organisatorisia tehtäviä ja julkilausuttuja tavoitteita, jotka kuvaavat institutionaalista tilaa lakien ja yhteiskunnallisten käytäntöjen määrittämänä. Aineiston esittelyn ja analyysikuvauksen jälkeen teksti rakentuu kolmesta empiirisen aineiston tulosluvusta, joissa avataan sitä, miten vankilan perheosaston arkisissa käytännöissä luodaan uudenlaista institutionaalista tilaa.

Vankila institutionaalisenä tilana

Institutionaalisen tilan käsitteen paikannusta

Erving Goffmanin (1961/1997, 5) mukaan sosiaaliset laitokset, instituutiot, ovat paikkoja – huoneita ja rakennuksia – joissa harjoitetaan säännöllisesti tietynlaista toimintaa. Instituutio voidaan määrittellä organisaatioksi, joka on perustettu suorittamaan yhteiskunnassa jotain yhteisesti hyväksyttyä ja tarkoituksenmukaista tehtävää (esim. Douglas 1987). Instituutio on esimerkiksi vankila, jonka tehtävänä on vankeusrangaistuksen toimeenpano, tai lastensuojelu, jonka tehtävänä on lapsen hyvien kasvuedellytysten turvaaminen. Näiden instituutioiden tavoitteet ja periaatteet on kirjattu lakeihin. Instituutiolla viitataan johonkin yleiseen ja julkiseen, joka eroaa yksityisestä elämänpöörästä.

Tilaa teoreettisena käsitteenä on määritelly monin tavoin. Nojaan tässä Henri Lefebvren (1974/1991) jäsenyyksen tilan kolmiulotteisesta tarkastelusta 1) *havaittuna tilana*, joka sisältää materiaaliset tilalliset järjestelyt, 2) *käsitettynä tilana*, joka viittaa tilan sosiaalista tuottamista representoiiviin koodeihin, merkkeihin ja tietoon, sekä 3) *elettynä tilana*, joka korostaa tilan monia sosiaalisia merkityksiä arkipäiväisissä käytännöissä. Eletty tila viittaa sosiaalisen lisäksi tilan emotionaaliseen ja henkilökohtaiseen ulottuvuuteen. Esimerkiksi vankila havaittuna tilana ja mielikuvina on fyysisiltä ja toiminnallisilta puitteiltaan usein suljettu, suhteellisen karu paikka, jossa eri ihmisten välistä kanssakäymistä

sekä vuorovaikutusta ulkomaailmaan on tarkoin rajattu (Goffman 1961/1997, 6–12). Vankilassa eletään joskus jopa vuosia. Vankila voikin tilana kantaa hyvin erilaisia henkilökohtaisia merkityksiä. Käsitys vankilatilasta viittaa myös rangaistukseen ja vapauden rajoittamiseen.

Lefebvren (1974/1991) jäsenyyksessä tila nähdään suhteina ja merkityksinä, jotka tuotetaan kontekstisidonnaisesti käytännön toimijuudessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Vastaavasti institutionaalisen tilan käsite kuvaa tilaa, jota luodaan julkisessa instituutiossa arjen toiminnassa organisatoristen ja yhteiskunnallisten puitteiden kautta. Tila ei ole pysyvä ilmiö, vaan sen nähdään ilmaisevan aina myös tiettyjä kulttuurisia käsityksiä tai historiallisesti vaihtelevia valtasuhteita. (Kullman & al. 2012, 14.) Fyysisen ja materiaalsen ohella tilan nähdään koostuvan sosiaalisesta ja kulttuurisesta ulottuvuudesta.

Kukin instituutio rakentaa toimintaansa ja sen sosiaalista ja moraalista järjestystä suhteessa oman organisaationsa institutionaaliseen tehtävään (Douglas 1987; Jokinen 2012, 227, 249–255). Institutionaalista tilaa tehdään ja muokataan esimerkiksi neuvottelemalla rajoista. Rajatyöllä (*boundary work*) tarkoitetaan neuvottelua ammatillisista tehtävänajoista, rooleista ja vastuista sekä sitä, miten työntekijät ymmärtävät oman osaamisensa suhteessa samalla työkentällä toimiviin toisiin ammattilaisiin (Allen 2000; Abbott 1995). Selkeiden organisatoristen tavoitteiden ja julkilausumien lisäksi ihmistyön organisaatioiden tavoitteet voivat olla osin epämääräisiä ja ristiriitaisia: esimerkiksi vankeinhoidossa käydään rajanvetoa rangaistuksen ja kuntoutuksen välillä (Hasenfeld 1983, 6–7).

Käytännöissä neuvotellaan muun muassa siitä, millaisia asioita instituutiossa kuuluu käsitellä. Instituutiota luo esimerkiksi työn rajaaminen: kieltäytyminen hoitamasta jotakin asiaa itselle kuulumattomana (Forsberg 1998, 64). Näin organisaatiot vakiintuvat erilaisten konventioiden kautta ja niiden hoidettavaksi asettuvat tietty työtehtävät. Tarja Pösö (2010) on määrittänyt lastensuojelun institutionaalista rajaa. Rajaa muokataan mm. venyttämällä instituution perustehtävää sisällyttämällä siihen uusia tehtäviä. Näin on käynyt vankilan perheosaston perustamisen yhteydessä, kun vankilassaolo lapsen kanssa tuo uudenlaisia tehtäviä ja orientaatioita vankilalle.

Erilaisten organisatoristen tavoitteiden voidaan ajatella kohtaavan yllä kuvatun mukaisesti työntekijöiden arkipäiväisissä käytännöissä (esim. Forsberg & Autonen-Vaaranieniemi 2012; Enroos 2012). Vankilan perheosastolla vankeinhoidon ja perhetyön työntekijät luovat toiminnassaan tietynlaista tilaa lapsille ja äideille institutionaalisten tavoitteidensa ohjaamina. Institutionaalinen tila sisältää työntekijöiden lisäksi myös työn kohteena olevat ihmiset. Christopher Hall ja kumppanit (2010) ovat lastensuojelukontekstissa tarkastelleet, kuinka rooleja ja rajoja neuvotellaan asiakkaan ja työntekijöiden välisissä kohtaamisissa. Neuvotellaan asiakkaan roolista, esimerkiksi siitä, millä tavoin asiakkaan velvollisuudet ja oikeudet määritellään ja ymmärretään.

Asiakkaat myös vaikuttavat institutionaaliseen tilaan ja sen käyttöön. Vankilakontekstissa ihmisten mahdollisuudet ja tavat toimia vaihtelevat merkittävästi riippuen heidän roolistaan. Institutionaalisen yhteisön käsitettä on käytetty kuvaamaan erilaisia auttamis-, hoiva-, kasvatus- ja kuntoutusinstituutioita. Näiden institutionaalisten yhteisöjen jäsenyys ei ole aina vapaaehtoista, eivätkä jäsenet voi esimerkiksi itse vaikuttaa siihen, keitä yhteisöön kuuluu. (Raitakari 2008, 223–224.) Tilan voidaan nähdä osaltaan tuottavan yhteisöä ja yhteisön puolestaan tilaa. Institutionaalisisessa tilassa korostuvat ainakin jossain määrin vallan ja sen vastarinnan aspektit. (Goffman 1961/1997, 8–10; Setälä 2012, 195.) Siksi on perusteltua lähestyä institutionaalisen tilan käsitettä sekä toiminnallisena että vuorovaikutuksellisenä käsitteenä.

Vankilan ja perheosaston tilat ja organisatoriset tehtävät

Vankila on modernin yhteiskunnan rangaistusjärjestelmän keskeinen osa. Suomessa 2000-luvulla vankeuden organisatoriseksi tehtäväksi määritetty ”vapauden menetyks tai sen rajoittaminen” (vankeuslaki 2005/767, 1. luku, 3. §). Lisäksi nykyisin suomalaisessa vankilassa ”vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusajaksi.” (Vankeuslaki, 1. luku, 2. §.) Laissa korostuu se, että rangaistuksen tulee olla ainoastaan vapauden rajoittamista tai menettämistä. Vankiloista ympäristöinä todetaan, että ”vankilat ovat suljettuja vankiloita

tai avolaitoksia. Vankilat voivat olla valvontalaitoksia erilaisia. Avolaitoksessa olevat vangit voivat oleskella ja liikkua vankilan tai sen osaston alueella, työpaikalla ja muussa toimintapisteessä ilman väliä valvontaa.” (Vankeuslaki 4. luku, 1. §. Lisäykset: 8.4.2011/328.)

Vanajan vankilan Vanajan osasto, jonne tarkasteluni pääosin kohdistuu, on naisvangeille tarkoitettu avolaitos. Osastolla on 60 vankipaikkaa. Vanajan osasto on päihdetön, ja toiminta-ajatuksena on vapauteen valmentautuminen. Paikkoihin sisältyy Vanajan vankilan perheosaston 10 paikkaa. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) Vankila-alueella on päärakennus, jossa sijaitsevat työntekijöiden työhuoneet ja ruokala sekä rivitalot, joissa naisvangit asuvat. Perheosasto toimii omissa rakennuksissaan. Lisäksi alueella on työverstaat ja perhetapaamistilat. Vankila-alue rajautuu peltoihin, metsään ja järveen. Vankilassa työskentelee johtaja, rikosseuraamusesiimeihä, vartioita, sairaanhoitaja, päihdeohjaaja, työmestareita, keittäjät sekä sosiaalityöntekijä ja vankilan perhetyöntekijä. Vankilan perheosastolla toimii seitsemän Kanta-Hämeen perhetyön perheosaston työntekijää.

Vankilan perheosasto on vuonna 2010 perustettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö, jonne voidaan sijoittaa alle 2-vuotias lapsi vankeusrangaistustaan suorittavan vanhempansa kanssa. Lapsen sijoitusta voidaan jatkaa kunnes lapsi täyttää kolme vuotta, mikäli se on lapsen edun mukaista (lastensuojelulaki 37. §). Vankeusvangeille tarkoitettu perheosasto sijaitsee Vanajan avovankilassa ja tutkintavangeille on kolmepaikkainen osasto Hämeenlinnan suljetussa vankilassa. Laissa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä (1379/2010, 1. §) säädetään, että perheosaston tehtävänä on tukea vanhempia vanhemmuudessa ja elämänhallinnassa. Tavoitteeksi on määritetty myös lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukeminen sekä fyysisesti ja psyykkisesti turvallisen arjen luominen lapselle.

Koska kyseessä on uudenlainen lastensuojeluyksikkö, kirjallista materiaalia perheosaston tehtävien ja toiminnan kuvaamiseen on niukasti. Lakien lisäksi perheosaston toimintaa on linjattu Lastensuojelun käsikirjassa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2011) sekä toiminnasta vastaavan Ensi- ja turvakotien liiton alaisen Kanta-Hämeen perhetyön kotisivuilla (Kanta-Hämeen perhetyö..., 2013). Linjauksissa korostuu

vat lapsen hyvä hoito, arjessa selviytyminen sekä vanhemmuuden kehittymisen tukeminen. Osastolla suunnitellaan myös asiakkaina olevien vanhempien ja lasten tulevaisuutta asumisen, talouden, koulutuksen ja työllisyyden osalta. Lisäksi tehdään suunnitelmia valvottua koevapautta tai vapautumista varten yhdessä vankilan, lastensuojelun ja muun verkoston kanssa. Lastensuojelulaki ja muut perheosastoa koskevat linjaukset määrittävät, että vankilassa vanhempansa mukana olevan lapsen sijoituksen tulee perustua lapsen oikeuksiin ja etuun. Merkittävää on, että perheosasto on samanaikaisesti vankilan osa. Perheosastolla on erityisiä rajoituksia ja velvollisuuksia vanhemmalle:

Vaikka vankilan perheosastolla toimitaan ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti, on siellä voimassa vankilan yleinen järjestyssääntö. Lapsesta huolehtimisen lisäksi vanhemman velvollisuus on siis noudattaa vankilan järjestyssääntöä ja pitää mielessä vankilassa laaditun rangaistusajan suunnitelmansa tavoitteet.

(Lastensuojelun käsikirja)

Edellä mainituissa linjauksissa korostuvat vanhemman vastuut ja velvollisuudet, erityisesti vankivanhemman rooli lapsen edun toteuttajana:

Lapsen kanssa perheosastolla oleminen vaatii vanhemmalta erityistä paneutumista lapsen asioihin ja näkökulmaan. Lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen on ennen kaikkea vanhemman vastuulla.

(Lastensuojelun käsikirja)

Perheosastosta kertovassa Ensi- ja turvakotien liiton tekemässä esitteessä vanhemmille korostetaan, että vankila ei ole paras mahdollinen paikka kasvattaa lasta, koska lapsi saa vankila-aikana tavallista vähemmän kokemuksia normaaleista arkipäivän tapahtumista. Vanhemman roolia korostetaan myös esitteessä: ”Sinä voit kuitenkin korvata vankilaympäristön puutteita tarjoamalla lapsellesi tavallista enemmän leikkihetkiä ja mahdollisuuksia tutustua lähiympäristöön.”

Vankilassa vietetty aika ei kuitenkaan aina ole kovin pitkä. Perheosaston toimintakertomuksessa on raportoitu toteutuneiden perheosastojaksojen pituudet.¹ Ensimmäisenä kokonaisuena toimintavuonna 2011 puolet perheosaston asiakkaista eli yhdeksän perhettä oli perheosastolla alle kuukauden mittaisen ajanjakson. Kolme per-

hettä oli osastolla yhdestä kahteen kuukautta. Samoin kolme perhettä oli osastolla kuudesta kuukaudesta kymmeneen kuukauteen, ja yli vuoden osastolla asui vain kolme perhettä. (Kanta-Hämeen perhetyö 2012, 16–17.)

Vankilan ja perheosaston organisaatioiden perustehtävät ja puitteet vaikuttavat uuden yksikön toimintaan ja siihen, millaista tilaa luodaan tai mikä ylipäättään tulee mahdolliseksi vankilakontekstissa. Esimerkiksi Jaana Wigren (2011, 34–35) kirjoittaa haastattelututkimuksensa pohjalta, että vankilassa olevien äitien ja lasten kanssa tehtävä työ on ainutlaatuista, sillä asiakasäidiltä puuttuu rangaistuslaitoksessa tuomiota suorittaessaan vapaus ja osin itsemääräämisoikeuskin. Vankilan institutionaalinen perustehtävä tulee korostuneesti esiin tarkasteltaessa lapsia vankilan tiloissa. Vankila on esimerkki instituutiosta, jossa on useita erilaisia sosiaalisia ja tilallisia alueita (Goffman 1961/1997). Lasten vankilassa olo rikkoo ja kyseenalaistaa vankilan tilaa aikuisten organisaationa.

Vielä 2000-luvun alussa, ennen perheosaston perustamista lapset olivat vankilassa organisatorisesti näkymättömiä: lasten vankilassaoloon ei liittynyt vakiintuneita toimintakäytäntöjä, heistä ei tehty tilastoja, eikä heitä varten ollut työntekijöitä (Enroos 2008, 82–84; Pösö & al. 2010). Kuitenkin lapset näkyvät Wigrenin (2011, 19) vuonna 2009 keräämän haastatteluaineiston mukaan laitoksessa kolmella tavalla. Ensinnäkin lapset ovat *konkreettisesti läsnä* tulemalla esimerkiksi vartijoiden taukotilaan. Lapset eivät välttämättä tottele ja toimi sääntöjen mukaan, ja lapsille sallitaan heille ominainen käyttäytyminen. Toiseksi *lapset näkyvät huomioonotettavina henkilöinä* vankilatyöntekijöiden työssä. Lapset saattavat hakea kontaktia huutelemalla vartijan perään tai pyrkimällä syliin. Kolmanneksi *lasten läsnäolo herättää ristiriitaisia tunteita* työntekijöissä. Lasten katsotaan toisaalta pehmentävän vankilan ilmapiiriä ja tuovan sinne iloa, mutta samanaikaisesti heidän läsnäolonsa kuohuttaa. Lapsen äänet ja leikit voivat herättää työntekijöiden mukaan ahdistusta toisissa vangeissa, sillä useimmat äidit ovat vankilassa ilman lastaan. Osa haastatelluista työntekijöistä mietti omaa rooliaan suhteessa lapseen. Lapsi odottaa ehkä häntä kohtaavalta työntekijältä leikkiä ja pettyy, kun tällä ei ole mahdollisuutta osallistua siihen. (Wigren 2011, 19–24.) Perheosaston perustamisen myötä Vanajan avo-vankilan institutionaalinen tila on muuttunut.

¹ Tilastot on esitetty siten, että puhutaan osastolla olleista perheistä, eikä esimerkiksi lapsesta ja vanhemmasta.

Lapsille on luotu tilaa organisaatiossa siten, että heidät on sijoitettu sinne virallisesti lastensuojelun päätöksellä ja laitokseen on tullut työntekijöitä lapsia varten.

Aineisto ja metodi

Etsiessäni vastausta kysymykseen, millaista institutionaalista tilaa vankilan ja perheosaston työntekijät yhdessä luovat ja mahdollistavat, keräsin ryhmähaastatteluaineiston keväällä 2011 perheosaston ollessa noin vuoden ikäinen. Aineistona on kolme erilaista työntekijöiden haastattelukonaisuutta:

- perheosastotyöntekijöiden ryhmähaastattelu (johon osallistui kuusi seitsemästä työntekijästä)
- Vanajan vankilan työntekijöiden ryhmähaastattelu (viisi työntekijää)
- vankilan työntekijöiden parihaastattelu Hämeenlinnan suljetussa vankilassa, jossa perheosasto toimii samojen perheosaston työntekijöiden voimin tutkintavankien kanssa.

Vankilatyöntekijöiden ryhmähaastatteluihin osallistuivat ne työntekijät, jotka ovat eniten tekemisissä perheosaston kanssa osana omaa työtään.

Ohjeistin ryhmähaastattelut siten, että olen kiinnostunut työntekijöiden toimintatavoista ja tilanteista käytännössä – erityisesti konkreettisista esimerkeistä, jotka koskevat perheosaston arkea. Haastatteluteemoja olivat *tilanne ennen ja nyt, lastensuojelutyö, vankeinhoito* sekä *yhteistyö ja työnjako*. Tarvittaessa kyselin ja tarkensin keskusteluissa esiin tulevia asioita. Vankilatyöntekijöitä ohjasin keskustelemaan siitä, mitä uusi perheosasto on tarkoittanut vankeinhoitotyössä, mikä on muuttunut, mikä helpottunut tai mitä haasteita uusi osasto on tuonut. Perheosaston työntekijöitä kehotin keskustelemaan siitä, miten työkäytäntöjä lähdettiin kehittämään, mitä erityistä vankila tuo työhön, mitkä asiat ovat olleet haasteellisia ja mitä on ollut helppo toteuttaa.

Luonteeltaan haastattelut olivat erilaisia. Vankilatyöntekijät olivat minulle tuttuja aiempien tutkimushankkeiden kautta, ja he peilasivat uutta käytäntöä vanhaan. Tätä ryhmäkeskustelua voi luonnehtia välittömäksi ja paljon erilaisia mielipiteitä sisältäväksi. Perheosaston työntekijät yhtä lukuun ottamatta tapasin ensi kertaa. Keskustelu oli varovaisempaa ja yksimielisempää. Per-

heosastotyöntekijät kertoivat aloittaneensa uuden työnsä varovaisesti ”vieraassa” organisaatiossa. Kolmannessa, Hämeenlinnan suljetun vankilan työntekijöiden parihaastattelussa, korostuivat vankilan turvallisuusnäkökohdat avovankilaa enemmän, samoin kuin varauksellisuus lapsen vankilassaoloa kohtaan.

Yllä kuvatulla aineistonkeruumetodilla toteutetut ryhmähaastattelut soveltuvat institutionaalisen tilan tarkasteluun, sillä ne tuovat esiin erityisesti organisaation toimintaan liittyviä perusteluja. Ryhmähaastatteluissa korostuu se, että keskustelut on tuotettu yhdessä tiettyssä organisatorisessa kontekstissa tietynä aikana. (Enroos 2012, 53; Pösö & al. 2008.) Työntekijät rakentavat institutionaalista kontekstia omassa toiminnassaan, mutta samanaikaisesti instituutio vaikuttaa siihen, millaiseksi puhe muodostuu ja miten vuorovaikutus tapahtuu (Jokinen 2012, 231–232). Kiinnostukseni kohde on arkisessa toiminnassa, jota säätelevät uudet lastensuojelun ja vankeinhoidon lainsäädännölliset normit, mutta myös yleiset lapsiin ja lastensuojeluun liittyvät ideologiset painotukset. Uuden yksikön muotoutumisen vaiheessa tulevat näkyviksi käsitykset siitä, mitä uudessa tilanteessa ajatellaan tehtäväksi.

Tutkimuseettisesti haastattelujen teko tunnistettavissa organisaatioissa tuo omia haasteita tutkimuksen raportointiin sekä haastateltavien työntekijäryhmien että asiakkaina olevien ihmisten näkökulmasta. Koska metodologinen orientaationi kohdistuu uuden organisaation institutionaaliseen tehtävään ja sitä koskevaan puheeseen, olennaista on se, mistä puhutaan, ei niinkään se, kuka puhuu. Tämän perusteella olen analyysissä koettanut osin häivyttää puhujaryhmiä sekä yksittäisiä asiakastilanteita yksityiskohdilla muuttamalla.

Tutkimuskatseeni kohdistuu erityisesti työntekijöiden selontekoihin omasta ja toisen instituution työntekijöiden toiminnasta konkreettisissa arjen tilanteissa, mutta myös neuvoteltaessa toiminnan periaatteista. Käytän aineistoa lukiessani rajan käsitettä analyttisenä yksikkönä, jonka avulla tavoitan institutionaalista tilaa. Rajan käsite viittaa asioiden, tilojen, ihmisten tai jonkin muun kokonaisuuden erottamiseen toisesta. Tarkastelen institutionaalisen tilan luomista kiinnittämällä huomion siihen, miten rajaa neuvotellaan, koetellaan, tehdään ja ylläpidetään (Abbott 1995; Hall & al. 2010).

Raja näkyy aineistossa monessa merkityksessä. Se on läsnä esimerkiksi tilanteissa, joissa neuvotellaan kuuluvatko tietyt asiat kyseiselle organisaatiolle tai työntekijöiden toimenkuvaan. Tällaisissa neuvotteluissa luodaan tilaa, joka muodostuu kyseisten rajaneuvottelujen tuloksena tietynlaiseksi. Tunnistin rajoja ja siitä muotoutuvaa tilaa aineistossa ilmaisuista, kuten ”selkeärajainen” tai ”lastensuojelun puolella” tai ”siellä/täällä”. Ajallista rajaa kuvasi mm. ilmaisu ”ennen ja nyt”. Puhuttiin myös ”rajojen venyttämisestä”. Rajat olivat abstraktien, esimerkiksi työnjaollisten rajojen lisäksi myös fyysisiä ja konkreettisia vankilan rajoja.

Kävin aineistot systemaattisesti läpi poimien rajaan liittyviä keskustelukokonaisuuksia. Koodasin temaattisesti (ks. Coffey & Atkinson 1996) ensin vankilatyöntekijöiden keskustelun muodostaen teemoja, kuten *ajallinen raja*, *yhteisen tilan luominen rajalla* sekä *työnjaollinen raja*. Tämän jälkeen kävin läpi perheosaston haastattelun, jota testasin vankilatyöntekijöiden haastattelusta muodostamieni teemojen kautta. Perheosaston työntekijöiden haastattelu laajensi ja tarkensi rajan avulla muodostuvaa näkökulmaa institutionaalista tilasta. Lopuksi tarkastelin suljetun vankilan parihaastattelua jo muodostettujen teemojen kautta ja sijoitin rajapuheen kokonaisuudet valmiisiin luokkiin. Analyysin vaihteisuus vahvisti käsitystäni koodauksen systemaattisuudesta ja teemojen kestävydestä.

Analyysin pohjalta muodostin kolme teemakonaisuutta, jotka kuvaavat vankilan perheosaston institutionaalista tilaa eri ulottuvuuksineen. Ensimmäinen teema, *uusi institutionaalinen tila*, sisältää ajallisen rajan kuvauksia siitä, mitä tila oli ennen perheosastoa ja mitä se on nyt. Uudessa tilassa raja paikantuu entisen ja uuden tilan välille, esimerkiksi kuvauksiin konkreettisista muutoksista, vankilan perheosastolle tuotavista uusista asioista sekä kuvauksiin tilassa liikkumisesta. Toinen ja laajin teema, *rajankäynti tehtävistä ja työnjaosta*, sisältää kuvauksia siitä, miten institutionaalista tilaa tehdään vankeinhoito- ja lastensuojelutyön rajapinnalla. Kolmas teema, *uudenlainen suhde työntekijöiden ja lastensuojelun asiakkaiden välillä*, tuo esiin kysymyksiä, joista neuvotellaan uudessa institutionaalisisessa tilassa suhteessa vankeihin. Seuraavissa luvuissa esittelen teemoja niitä kuvaavien aineistoesimerkkien avulla.

Uusi institutionaalinen tila

Perheosaston perustamisen myötä vankilaan on syntynyt uusi institutionaalinen tila, joka eroaa aikaisemmasta vankilan äiti-lapsiosastosta ja sen toiminnasta. Haastatteluissa muutoksia kuvattiin *fyysiseen tilaan, työntekijöiden toimintaan* sekä *tilan tulkintaan* liittyvinä muutoksina.

Perheosaston tilat on remontoitu ja kalustettu aiempaa lapsiystävällisemmiksi ja lastensuojelun ammattilaisia on läsnä uudessa lastensuojeluyksikössä aamusta iltaan. Vankilaan on tullut ryhmä työntekijöitä, jotka eivät ole vankeja tai vartijoita. Nämä perhetyöntekijät siviilivaatteissaan eroavat ulkoisesti vartijoista, jolloin perhetyöntekijöiden tunnistettavuus organisaatiossa ei ole itsestään selvää. Vankilatyöntekijät kertovat, että toiminnan kohdistuminen virallisesti lapsiin on tarkoittanut konkreettista helpotusta siihen, että osastolla on työntekijöitä, jotka tarkastelevat osastolla olevien äitien ja lasten elämää lastensuojelullisen ammatillisen näkemyksen pohjalta:

Se [perheosasto] on tuonu paljon sellast turvaa itselle siitä, että meidän lapset on hyvissä hoteissa. Ja myöskin äidit kasvamassa äitiyteen ihan eri tavalla, koska siellä on ammatillisesti osaavia ihmisiä heidän kanssaan. (...) Jos vertaa sitä entistä aikaa, niin oli se kyllä aika, melkein voi sanoa, että huolestuttavan holtitonta siihen nähden, mitä ajattelis että olis pitänyt olla. Koska kuitenkin meidän perushenkilökunnalla täällä, ei meil kauheesti ollu aikaa perehtyä siihen mitä meidän äiti-lapsiosastolla tapahtuu.

Vankilatyöntekijät jakoivat käsityksen, että entinen äiti-lapsiosasto työllisti paljon kokoonsa nähden. Työntekijät kuvasivat, kuinka he joutuivat tekemään aiemmin sellaisiakin asioita, joihin heillä ei oman kokemuksensa mukaan ollut pätevyyttä. Tämän vuoksi erityisen merkittävänä pidettiin sitä, että nyt perhetyöntekijät ovat osastolla hoitamassa arkea.

Ammatillinen näkemys lapsiin on tuonut aiempaa enemmän lapsille suunnattua toimintaa vankilan ”tolppien sisäpuolelle”.² Laskiaisena lapsille järjestettiin koira-ajelua:

V: Koira, joo, pulkassa vetämistä. Et kaikki tämmöset erityisjutut, yritetään jollain tavalla huomioida ja miettiä, et miten noi ton ikäset lapset sitten, mikä ois niille se juttu.

2 Aineistoluvuissa käyttämäni lainausmerkeissä olevat sanat ovat haastateltavien omia ilmaisuja.

V: Ja kun miettii et kotieläimiähän he eivät täällä nää, me ollaan pyritty, että he eivät näkisi niitä kiertävääkään [huume]koiria täällä, niin se oli aika huikee juttu lapsille nähdä koira.

V: Ja olla kyydissä, näin mä ymmärsin.

V: Koiralle ne ei osannu sanoa hau hau, kun pyydetiin koira haukkumaan. ”Kun ei tää osaa haukkua.” Onneks autossa oli toinen koira, kuka osas haukkua. Niin lapset kuuli, että koira sanoo hau hau.

Vaikka vankila on aikuisten laitos, lapset otetaan nyt aktiivisesti huomioon vankilan toiminnassa. Aiempaa selkeämmin kiinnitetään huomiota lasten ikään ja siihen, mikä olisi lapsille merkityksellistä. Koska vankila on vahvasti rajattu alue, lapset eivät vankilassa ollessaan esimerkiksi näe eläimiä. Keskusteluesimerkissä yllä tulee näkyväksi se, että vankilassa on asioita, joilta lasta pyritään suojelemaan – esimerkiksi huumeita etsivät koirat.

Perheosasto sijaitsee fyysisesti samassa rakennuksessa kuin aiempi äiti-lapsiosasto. Lasten vuoksi osaston toimintaa on rajattu muusta vankilan toiminnasta erillisellä päivöohjelmalla ja tiloilla. Myös perheosaston tapahtumia toteutetaan irrallaan muusta toiminnasta. Vaikka osastoa kuvataan omaksi saarekkeeksi, perhetyön ammatillisuuden näkökulmasta vankila-alueella sijaitsevan perheosaston tilat ovat keskellä kaikkea – myös keskellä vankilakulttuuria:

(...) meidän sijainti on ollu alusta lähtien väärä. Me ollaan tuossa ihan keskellä tuota vankila-aluetta, kaikkien kulkuväylien varrella, vaikka me oltas haluttu vähän osasto pois semmosesta vankilakulttuurista tai siitä yhteisöstä. Toissa päivänä tuli päätös, että me saamme remonttirahat, kun Rikosseuraamuslaitos remontoi ton henkilökunnan rivitalon (...) Aivan toisessa tilanteessa. Et se vankilayhteisö ei ehkä määrittelykään ainakaan niin paljon sitä meidän arkeamme.

Uuden tilan määrittäminen lastensuojeluyksiköksi on muuttanut tilaa koskevaa tulkintaa siten, että vankilan perheosaston paikkaa kyseenalaistetaan keskellä vankila-aluetta. Vuonna 2013 osasto siirrettiin toimimaan vankila-alueen reunalla.

Rajankäynti tehtävistä ja työnjaosta

Koska rajankäynti tehtävistä ja työnjaosta on rikas ja laaja teema, olen jakanut sen käsittelyn kahteen alalukuun. Ensin tarkastelen institutionaalisten tehtävien yhteensovittamista, sitten lastensuojelunäkökulmaa vankilan reunaehtoista haastamassa.

Institutionaalisten tehtävien yhteensovittaminen

Lastensuojelutehtävän tulo vankilaan nostaa esille rajankäynnin vankilan ja lastensuojeluyksikön työntekijöiden tehtävistä ja työnjaosta. Sekä perhe- että vankilatyöntekijät pohtivat, miten työtä ja tavoitteita sovitetään yhteen instituutioiden rajapinnoilla. Näin työntekijät muokkaavat toiminnassaan uutta institutionaalista tilaa. Muotoutuviissa käytännöissä kirkastetaan kummankin tahon omia institutionaalisia tehtäviä. Esimerkiksi perhetyöntekijät kertovat korostavansa erillisyyttään vankilan tehtävistä siten, etteivät ota selkeisiin, vankeinhoitoon liittyviin asioihin kantaa, vaan ohjaavat vankeja ottamaan yhteyttä vartijoihin. Myös vankilatyöntekijät kirkastavat työtehtäviään. He pohtivat esimerkiksi salasapidon rajoja, kuten sitä, minkä verran vanhemman rikollinen elämä tai vankeuteen johtaneet syyt ovat lastensuojelullisesti merkitseviä, ja mikä tieto on vain vapausrangaistukseen liittyvää vankeinhoiton tietoa:

Tässä on tietysti se, että silloin kun, nää koskee nimenomaan niitä rangaistuksen suorittamisen asioita äidin osalta. Jos aatellaan vaikka joku semmoinen tilanne, että meillä tulee esimerkiksi ulkopuolelta vinkki että nyt sitten perheosastolla olevaa äitiä vois jollain tavalla uhata esimerkiksi joku asia. Tai me saadaan tietää vaikka täältä sisäpuolelta, että kyseinen äiti vaikka poistumisluvallaan yrittää tuoda jotain, kehossaan, asioita, vaikka nyt huumausaineks luokiteltavia tai lääkeaineita. Niin näähän on sellasia asioita, joita me ei voida puhua sen perheosaston työntekijän kanssa. Ja kuitenkin meidän täytyy vankilahenkilökuntaa miettiä, että miten me toimitaan. Ja tässä se just, varmaan ehkä tämmösen esimerkin kautta selkeytyy se meidän vaihtolovelvollisuuden raja justiinsa perheosaston työntekijöitten kanssa tai lastensuojeluviranomaisiin päin.

Tehtäviltään erilaisten instituutioiden tavoitteita sovitetään yhteen. Kaikissa ryhmähaastatteluisa todetaan, että monia hyviä käytäntöjä on muodostunut, mutta joskus yhteisen linjan löytäminen on haastavaa:

(...) just tästä rangaistusajan suunnitelmasta ja siitä lapsen suunnitelman, vanhemmuuden vahvistamisen suunnitelmasta, et miten sitä sovitetään yhteen, niin sehän tulee nyt sitten kokemusten kautta. Eli sitä rakennetaan (...) nimenomaan perhetyöntekijöiden kanssa, että mitä tarkoittaa, kun heillä on velvete vanhemmuuden vahvistamisen osalta lapsen näkökulmasta käydä äidin kanssa. Ja meillä on taas äidin näkökulmasta rangaistusajan suunnitelman sisällöt. Näitten kahden sisältöjen yhdistäminen, mitä se tarkoittaa käytännön arkityössä, kahden organisaation välillä, niin siitähän meillä nyt on ollu näitä muutamia neuvottelutilanteita. Että kaikki ei ihan niin yksinker-

taista ookaan, löytää sitä yhteistä linjaa ja yhteistä ymmärrystä.

Perhetyöntekijöiden tulo on myös muuttanut vankilan työkäytäntöjä. Vankien ilmoittautumisesta kolme kertaa päivässä vankilan päärakenukseen luovuttiin perheosaston vankien osalta, koska perheosastolla on henkilökuntaa klo 7–22 välisenä aikana. Perhetyöntekijät pohtivat sitä, ovatko he ottamassa vartijoiden tehtäviä:

V1: (...) niin, jos me havaitaan siellä jotakin poikkeavaa, niin totta kai me silloin kerrotaan vartijoille, jos joku ei vaikka olisikaan läsnä (...) Yhteistyössä tulimme siihen tulokseen vankilanjohtajan kanssa, et me emme ota vartijoiden tehtäviä siinä.

V2: Joo, me muistaakseni perusteltiin aika vahvasti sillä, että lastensuojelullisesti olemme vastuussa näistä lapsista. Emme vankeinhoidollisesti. Niin meillä on kuitenkin velvollisuus lastensuojelullisesti ottaa heti yhteyttä, jos jotakin siihen lapseen hoitoon liittyvää.

Esimerkki havainnollistaa, kuinka työnjako rajapinnalla on määrittelykysymys. Työntekijät voivat tehdä samoja asioita eri perustein joko vankeinhoidollisista tai lastensuojelullisista näkökulmista. Tässä tapauksessa kaikki osapuolet näkivät vartioinnin hoituvan perhetyöntekijöiden työnä, koska on lastensuojelullisesti tärkeää, että vanhempia on paikalla lastaan hoitamassa.

Lastensuojelunäkökulma vankilan reunaehtoja haastamassa

Lastensuojelutehtävä vankilassa kyseenalaistaa vanhoja toimintakäytäntöjä. Uusien käytäntöjen rakentamisessa nojaututaan kuitenkin vahvasti aiempiin tapoihin toimia. Kaikissa ryhmähaastatteluissa painotettiin lastensuojelunäkökulman tulon tarpeellisuutta, mutta myös sitä, että lastensuojelutehtävän toteuttamiseksi tulee ottaa huomioon vankilan tavat, byrokratia ja säännöt. Lastensuojelunäkökulma tuo näkyväksi, kuinka *vankila tuo työhön rajat* ja kuinka institutionaalisia *rajoja venytetään* sekä *tulkitaan uudelleen*.

Lastensuojelutehtävän erillisuus vankilasta ja sen institutionaalisesta perustoiminnasta rajaa perheosaston toimintaa esimerkiksi siten, että tulevista tapahtumista ja poistumisista pitää saada vankeinhoidon päätös. Vankilan reunaehdot muokkaavat perheosaston toimintaa hyvin ennalta suunnitelluksi ja rajatuksi – esimerkiksi sen osalta, keitä muita perheenjäseniä lapsi ja äiti voivat tavata ja milloin. Perhetyöntekijöiden edustama lastensuojelunäkökulma korostaa lap-

silähtöisyyttä ja kyseenalaistaa joitain vankiloiden käytäntöjä. Rajoista neuvottelu tulee näkyväksi esimerkiksi keskusteluissa poistumis lupien määrien kasvusta perheosastolla. Vankeinhoidon työntekijät korostavat yhdenmukaisuutta perheosastolla olevien ja muiden vankien välillä: ”Vankilan toiminnan mukaisesti siihen mihin muutkin vangit pääsevät, voi myös perheosaston vangit päästä.”

Erityisesti alkuvaiheessa perheosastotyötä lähdettiin tekemään perhetyöntekijöiden mukaan vankilan ehdoilla, mutta myöhemmin vanhoista rajoista neuvotellen:

Ollaan vähän koetettu sitten venyttää niitä rajoja etä missä meillä on sitä liikkumatilaa. Et, miten paljon, mutta jotenkin tuntuu, että juuri siksi aika hyvässä hengessä taas keskustellaan vankilan henkilökunnan kanssa. (...) että miten sitä perhekohtaista työtä voidaan tehdä (...). Miten niitä rajoja voidaan jotenkin venyttää lapsilähtöisimmiksi.

Vaikka lastensuojelullisesti joitain asioita nähtäisiin tarpeellisenä toteuttaa, vankilassa tavanomainen arki ei ole aina mahdollista. Lastensuojelun näkökulman huomioonottaminen on vielä rajatumpaa suljetussa laitoksessa, jonka toiminnassa vankilan reunaehdot ja rajoitukset korostuvat – erityisesti koska osastolla on tutkintavankeja.

Lastensuojelun näkökulma muuttaa vankeinhoidon toimintakäytäntöjä siitä huolimatta, että vankila määrittää vahvasti toiminnan rajoja. Seuraavassa esimerkissä vankeinhoidon työntekijät ovat toimineet uudella tavalla:

Oli tässä tilanne, että äiti syyllistyi näpistykseen meillä, joka on vankeinhoidollisesti yks törkeimpiä asioita, mitä voi rangaistuksen suorittamisen aikana tehdä, syyllistyä uuteen rikokseen. Ja nyt sitten hänellä on lapsi täällä mukana, niin mitä se sitten lastensuojelun näkökulmasta tarkoittaa, kun äiti syyllistyy rikokseen? (...) Meidän näkökulmasta, jos toimittas vanhan mallin mukaan, niin äiti ois siirtynyt suljetuun vankilaan. Mutta kun nyt ei oo mahdollista ottaa lasta sinne mukaan, niin jouduttiinkin neuvottelutilanteeseen, että mitä tehdään. Ja neuvottelua käytiin lastensuojeluviranomaisten kanssa, kuultiin heidän kantansa ja sitten käytiin Rikosseuraamuslaitoksen järjestelmät, vankilajärjestelmät. Siinä päädyttiin kompromissiin, että äiti ei lähtenyt lapsen kanssa, eli jatkoi täällä olemistaan, mutta hänen toiminnallista suunnitelmaansa täsmennettiin. (...) Ja lapsella säilyi siitä huolimatta se kontakti äitiin ja turvallinen normaali [päiväjärjestys]. Sitten täsmennettiin, että kuu-kauden välein seurataan tätä edistymistä, et miten hän on vanhemmuuden taitojen osalta itse alkanut kasvaa mukana. Ja suostuuko hän todella tällaisiin arvo- ja asennemuutoksiin, että rikokset ei ole sitä tulevaisuuden elämää.

Sitaatti tuo esiin, kuinka lastensuojelunäkökulma haastaa vankeinhoidollisten käytäntöjen uudelleenmäärittelyyn. Vankilatyöntekijät pitivät tilanteessa merkittävänä uudenlaisten ”sanktiointivälineiden” löytämistä. Äiti oli saanut virallisen varoituksen ja koevapauden mahdollisuus rajattiin pois. Sanktiona vankilatyöntekijät näkivät myös sen, että lapsen määräaikaisesta sijoittamisesta oli tehty suunnitelma, mikäli äiti olisi siirretty suljettuun vankilaan. Esimerkki konkreettisesti lastensuojelun ja vankeinhoidon käytäntöjen yhteensovittamista siten, että molemmat tahot tekevät uudenlaisia ratkaisuja neuvottelujen tuloksena. Vankilatyöntekijät pohtivat haastateluissa sitä, kuinka paljon erilainen ”räätälöinti” lisääntyy ja tulee teettämään työtä. He tunnistavat, että myös vankeinhoidon muut käytännöt ja toimintatavat ovat liikkeessä, koska jokaisella vangilla on henkilökohtainen rangaistusajan suunnitelma, ja koska lastensuojelunäkökulmaa otetaan vankeinhoidossa huomioon entistä tietoisemmin. Käytäntöjen uudelleentulkinnassa vankilatyöntekijät korostavat päätöksenteon keskeytystä. Tehtyjen ratkaisujen tulee olla oikeudenmukaisia sekä aikaa ja vertailua kestäviä.

Uudenlainen suhde työntekijöiden ja lastensuojelun asiakkaiden välillä

Institutionaaliseen tilaan sisältyy erilaisia suhteita ja niistä neuvottelua. Uusi institutionaalinen tila rakentaa myös uudenlaista suhdetta eri työntekijöiden ja lastensuojelun asiakkaiden välille. Suhteessa neuvotellaan erityisesti avun antamisesta ja kontrollista, joka liittyy vanhemmuuden arviointiin.

Kaikkissa ryhmähaastatteluisia muisteltiin sitä, miten vankilassa olleet äidit olivat keskustelleet lastensuojeluyksikön tulosta. Haastateltavat kertoivat, kuinka joutuvat neuvottelemaan äitien kanssa lastensuojelun läsnäolosta ja siihen liittyvistä ennakkokäsityksistä. Työntekijät kertoivat kuulleensa kannanotoista ja peloista, joiden mukaan vankiäidit joutuvat lastensuojelun erityistarkkailun kohteeksi. Vaikka työntekijöiden näkemyksen mukaan perheosaston vangit ovat hyvillään siitä, että paikalla on nyt aina joku, jolta kysyä lastensuojelullisia asioita, työntekijöiden mukaan lastensuojelun erityistarkkailu tarkoittaa vankiäitien puheissa esimerkiksi vanhemmuudesta etsittäviä virheitä. Työntekijäryhmät paikansivat perheosastotyön uutta roolia suhteessa tähän ja esittivät, et-

tä lastensuojelunäkökulma tarkoittaa konkreettisen tuen antamista äideille ja lapsille.

Suhdetta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä neuvotellaan myös yhteisöllisellä tasolla. Institutionaalisen tilan voidaan nähdä tuottavan yhteisöä, ja yhteisön muokkaavan tilaa. Vankilayhteisössä on viikoittain osastokokouksia, joissa ”mietitään ja väännetään ja käännetään osaston sääntöjä ja mahdollisuuksia”. Institutionaalisessa tilassa tulee esiin yhteisössä oleva valta ja vastarinta, joka korostuu vankilaympäristössä. Vankilainstituutio rajoittaa monella tavalla asumista, olemista ja liikkumista. Sekä perheosaston että vankilan työntekijöillä on valtaa vaikuttaa siihen, missä rajat kulkevat. Äideillä on monenlaisia toiveita, joita haastateltavien mukaan toteutetaan mahdollisuuksien rajoissa. Useat toiveet liittyvät ”normaalin” arjen tuomiseen vankilan osastolle. Konkreettisia muutoksia ovat esimerkiksi omien lakanoiden käytön salliminen, viherkasvit sekä lapsille iltaisin pidempi mahdollisuus ulkona oloon. Työntekijät tarkastelevat toiveita ja muutoksia sekä lapsen että vankilan rajojen näkökulmasta. Pyynnöissä ja toiveissa pohditaan myös äidin jaksamista, äidin hyvinvoinnilla nähdään olevan merkitystä lapselle. Kaikkea ei ole kyetty tai haluttu toteuttaa perustuen vankilan sääntöihin, tasapuolisuuden vaatimukseen tai lapsen etuun.

Merkittävää on, että ryhmähaastatteluisia äitiys hallitsee puhetta ja lapsi jää taustalle: erityisesti taitoa ja halua hoitaa äitiyden tehtävää arvioidaan. Lapsen etuun nähdään voitavan vaikuttaa juuri äidin elämänhallinnan kautta. Tämä voidaan käsittää ymmärryksenä siitä, mitä lastensuojelun nimissä tulisi tehdä. Lastensuojelun kontrollitehtävä, vanhemmuuden arvioiminen ja tuki yhdistyvät seuraavassa perhetyöntekijöiden esimerkkikeskustelussa neuvolakäynneistä:

V: Mutta se peruste, että miksi me ollaan neuvolassa mukana on se, että koska lapsi on avoimuuden tukitoimin sijoitettu noin 99 prosenttisesti, niin meil on osaltaan [vastuu] siitä lapsen kasvusta ja kehityksestä. Ja se jakaantuu sitten. Totta kai äiti on päävastuullinen siitä, mutta et me ollaan myös.

V: (...) ollaan pidetty vauvaa sylissä kun on annettu rokotusta kun äitiä jotenkin kauhistuttaa tilanne ja ei oikein osaa siinä olla tai jotain muuta.

V: Kommentti oli yhdeltä äidiltä sillon alkuun, että hän kokee hänen vanhemmuutensa aliarvioimisena sen, jos tulette mukaan. Jos te epäilette et hän ei, et ei hän selviä siel, tai et hän ei ymmärrä mitään hänen lapsestaan. Et se tarvi selvittää et ei, kyse ei ole siitä, vaan ihan jostain muusta.

Perhetyöntekijät perustelevat neuvolakäynneillä mukanaoloa osavastuullaan lapsen kasvusta ja kehityksestä avohuollon sijoituksen vuoksi. Samanaikaisesti he voivat olla äidin tukena esimerkiksi rokotustilanteessa. Eräältä äidiltä oli tullut käytännöstä kriittistä palautetta siitä, että hänen vanhemmuuttaan aliarvioidaan. Haastateltavat kuitenkin toteavat, että kyse on ”jostain muusta”. ”Joku muu” jää tarkemmin avaamatta, mutta osoittaa, kuinka vankeuden ja lastensuojelun kohtaaminen uudessa institutionaalisessa tilassa tuo esiin vanhemmuuteen kohdistuvia vahvoja kontrollin ja/tai tuen muotoja, jotka perheosastolla rangaistustaan suorittavan vanhemman on hyväksyttävä.

Vankilan ja lastensuojelun institutionaalinen tila luo äidille velvoitteita sekä rangaistuksen että lastensuojelun osalta. Velvoitteita luodaan myös tulevaisuutta kohti erilaisten suunnitelmien pohjalta. Vankeusaikana ja koevapaudessa äidit asetuvat näihin velvoitteisiin, mutta velvoittavuuden määrä vähenee tai jopa katoaa vankeusajan jälkeen. Työntekijöiden ymmärrys äitien ja lasten tilanteista sekä erilaiset odotukset tulevasta rakentavat kuitenkin osaltaan työntekijöiden ja asiakkaiden välistä suhdetta.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olen tutkinut vankilaan perustetun perheosaston institutionaalista tilaa. Olen tarkastellut erityisesti sitä, millaista tilaa perheosastolle sijoitetulle lapselle ja hänen vanhemmalleen luodaan vankeinhoidon ja perheosaston työntekijöiden arkisen toiminnan tuloksena. Vankila- ja perheosastotyöntekijöiden ryhmähaastattelujen analyysin tulosten pohjalta syntyneet kolme teemakokonaisuutta *uusi institutionaalinen tila, rajankäynti tehtävistä ja työnjaosta* sekä *uudenlainen suhde työntekijöiden ja lastensuojelun asiakkaiden välillä* kuvaavat institutionaalisen tilan eri ulottuvuuksia. Perheosasto vankilainstituutiossa on muuttanut kaikkia Lefebvren (1974/1991) määrittelemän tilan osa-alueita: fyysisistä havaittua tilaa, käsitteitä tilasta sekä tilassa elämistä.

Vankilan institutionaalinen tehtävä on laajentunut: perheosasto on tarkoittanut lastensuojelun toiminnan sijoittumista vankilan tiloihin. Osastolle on tullut lapsen oikeuksiin ja etuun liittyviä tehtäviä, jonka pohjalta aikuisille suunnattua institutionaalista tilaa on muutettu materiaalisesti

ja osaston toimintaa on kehitetty lapsia ajatellen. Uusi institutionaalinen tila on tarkoittanut tiloja koskevien tulkintojen ja siellä tapahtuvan toiminnan muuttumista. Uuden tilan muotoutumisen vaiheessa erilaiset institutionaaliset käytännöt haastavat toisiaan: rajoja vankeinhoidon ja lastensuojelun välillä asetetaan, venytetään ja muokataan. Tarkastelu osoittaa, että kummatkin instituutiot muuttuvat. Lastensuojelun ammatillinen näkemys ohjaa vankeinhoidon työntekijöitä tekemään uudenlaisia ratkaisuja vankien kanssa perustuen lapsen tilanteen huomioonottamiseen. Samanaikaisesti vankila tuo institutionaalisen tehtävänsä vuoksi vahvoja reunaehtoja lastensuojelunäkökulman huomioimiseen.

Uudesta institutionaalisesta tilasta tehdyt tulokset muokkaavat myös työntekijöiden ja asiakkaiden välistä suhdetta. Uutta tilaa osastolla oleville äideille ja heidän lapsilleen neuvotellaan, rakennetaan ja kyseenalaistetaan vankien, perhetyöntekijöiden sekä vankeinhoidon työntekijöiden arkipäiväisissä käytännöissä. Neuvottelu sisältää tulkintoja asiakkaiden ja ammattilaisten rooleista sekä arviointeja mm. siitä, millaista on hyvä äitiys.

On kiinnostavaa, että uudessa institutionaalisessa tilassa erityisesti äitien velvollisuus lapsen edun toteuttajana korostuu, eivätkä niinkään lasten oikeuksiin ja niiden toteuttamiseen liittyvät perustelut. Vaikka uusien perheosastokäytäntöjen luomista on perusteltu erityisesti lasten oikeuksien näkökulmasta (Enroos 2013), vahva vanhemmuuden vastuun korostaminen näkyy sekä perheosastoa koskevissa linjauksissa että työntekijöiden puheessa. Lastensuojelun perhetyötä tutkineen Johanna Hurtigin (2003, 37–40) nimeämä ”tihkuvan auttamistyön malli” perustuu ajatukselle siitä, että erityisesti vanhemmalle suunnattu tuki toteuttaa lapsen parasta. Tämä ajattelutapa näkyy perheosastotoiminnasta keskusteltaessa. Koska vankila on aikuisille suunnattu laitos, jossa vanhemman toimintamahdollisuudet ovat rajatut ja olosuhteet sekä lapsille että vanhemmille erityiset, sitoutuminen suuremmin lapsen oikeuksien näkökulmaan sekä lasten ottaminen välittömämmin työn keskiöön voisi olla perusteltua. Tämä näkökulma ei sulje pois vanhempien kanssa tehtävää työtä. Vanhemmuuden tarkkailun voidaan kuitenkin nähdä heijastavan nykyisiä käsityksiä lapsen hyvästä, ja tarkkailu oikeutetaan esimerkiksi vanhemman vankeusrangaistukseen vedoten.

*Fyysisen, käsitety*n ja *eletyn* lisäksi perheosaston institutionaalinen tila näyttäytyy myös *moraalisena tilana* (ks. myös Turnbull 2003; Forsberg & Pösö 2011), jossa lapsi ja äidin vankeus virittää moraalin ja oikeuttaa vanhemmuuden tarkkailun sekä erilaiset muutokset toiminnassa. Käytännöt uudessa institutionaalisessa tilassa näyttävät jatkuvana moraalisen pohdintana siitä, mikä on merkittävää, olennaista ja tärkeää vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa ja lapsen etua valvottaessa. Instituutioiden säännöt ja käsitykset hyvästä törmäävät sekä työntekijöiden keskinäisissä että työntekijöiden ja vankeina olevien asiakkaiden välisissä suhteissa. Koska arkisia tilanteita ratkaistaan näiden eri toimijoiden välillä, ratkaisuisia raja äitien ja vankeuden välillä häilyy.

Uusi institutionaalinen tila ei ole rajoiltaan vain fyysisistä, vaan moraalinen sisältää myös *ajallisen ulottuvuuden*. Nykyinen ymmärrys lapsen hyvästä ja tämänhetkiset käytännöt johtavat pal-

jon äitien vastuuttamiseen ja motivointiin. Työntekijöiden puhe interventioista ja velvoittavuudesta on vahvaa, mutta on muistettava, että velvoite koskee suhteellisen lyhyttä – usein perheosaston toiminnan perusteluihin nähden yllättävänkin lyhyttä ajanjaksoa perheiden elämässä (vrt. tilastot Kanta-Hämeen perhetyö 2012). Institutionaalinen tila vaikuttaa kuitenkin myös tulevaisuuteen. Erilaiset lastensuojelulliset toimet voivat jatkua vankeuden jälkeen ja vankilassaolosta lapsen kanssa jää institutionaalinen jälki dokumenttien muodossa. Näin perheosaston asiakkuus seuraa mukana vanhempien ja lasten elämässä ja voi vaikuttaa esimerkiksi heidän asointiinsa eri instituutioissa. Uusi institutionaalinen tila eri ulottuvuudksineen rakentaa yleisemminkin käsitystämme ilmiöstä muun muassa tilastojen ja uusien institutionaalisten käytäntöjen myötä. Institutionaalisella tilalla on näin merkitystä sekä yksilöiden että yhteiskunnan toiminnan tasolla.

KIRJALLISUUS

- Abbott, A.: Boundaries of Social Work or Social Work of Boundaries? *Social Service Review* 69 (1995): 4, 545–562.
- Allen, D.: Doing Occupational Demarcation: The "Boundary Work" of Nurse Managers in a District General Hospital. *Journal of Contemporary Ethnography* 29 (2000): 3, 326–356.
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul: Making Sense of Qualitative Data. *Complementary Research Strategies*. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage Publications, 1996.
- Douglas, Mary: How institutions think. London: Routledge & Kegan Paul, 1987.
- Enroos, Rosi: Vankila lapsuudessa -lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008. Helsinki, 2008.
- Enroos, Rosi: Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järjestyksen kohteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Enroos, Rosi: From invisibility to protection. Children in prison with their parent in Finland. *Children & Society*, 2013. Article first published online: 6 NOV 2013. DOI: 10.1111/chso.12066
- Forsberg, Hannele: Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 1998.
- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja: Childhood Homes as Moral Spaces – New Conceptual Arena. *Social Work and Society*. International Online Journal 9 (2011): 2.
- Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö* Tampere: Vastapaino, 2012.
- Goffman, Erving: *Minuuden riistäjät*. Tutkielma tottaalisista laitoksista. Marraskuun Liike. Lohja: Mielenterveyden keskusliitto ry, 1961/1997.
- Hall, Christopher & Slembrouck, S. & Haigh, E. & Lee, A.: The Management of Professional Roles during Boundary Work in Child Welfare. *International Journal of Social Welfare* 19 (2010): 3, 348–357.
- Hasenfeld, Yeseskel: *Human service organisations*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1983.
- Hurtig, Johanna: *Lasta suojelema – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2003.
- Jokinen, Arja: *Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Kategoriat, kulttuuri & morali*. Johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Kanta-Hämeen perhetyö ry:n kotisivut: Vankilan perheosasto, 2013. www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/kanta-hameen_perhetyon_kehittami/tyomuodot/vankilan-perheosasto/ (luettu 25.5.2013)
- Kanta-Hämeen perhetyö ry.: *Toimintakertomus* 2011. 20.3.2012.
- Kullman, Kim & Strandell, Harriet & Haikkola, Lotta: *Näkökulmia lapsuuteen 2000-luvulla*. Teoksessa Harriet Strandell & Lotta Haikkola & Kim

- Kullman (toim.): Lapsuuden muuttuvat tilat. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 2012.
- Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 30.12.2010/1379: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101379>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lefebvre, Henri: The production of space. Oxford, Malden, Massachusetts: Blackwell publishing, 1974/1991.
- Nieminen, Liisa: Lapset vankilassa – Toteutuuko lapsen etu? Oikeus 39 (2010): 1, 45–49.
- Pösö, Tarja: Havainnot suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. Janus vol. 18 (2010): 4, 324–336.
- Pösö, Tarja & Enroos, Rosi & Vierula, Tarja: Children Residing in Prison With Their Parents: An Example of Institutional Invisibility. The Prison Journal 90 (2010): 4, 516–533.
- Pösö, Tarja & Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo: Focus Groups and the Study of Violence. Qualitative Research 8 (2008): 1, 73–89.
- Raitakari, Suvu: Institutionaaliset yhteisöt vaihtoeh-
na. Teoksessa: Roivainen Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvu (toim.): Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai-
akkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus, 2008.
- Rikosseuraamuslaitos: Vanajan vankilan Vanajan osasto (20.2.2013) <http://www.rikosseuraamus.fi/16541.htm> (luettu 23.5.2013)
- Setälä, Päivi: Vaarallinen ja liikainen tila. Turvallisuuden eristetty lapsuus. Teoksessa Strandell, Harriet & Haikkola, Lotta & Kullman, Kim (toim.): Lapsuuden muuttuvat tilat. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 2012.
- Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos: Lastensuojelun käsikirja (17.2.2011) www.sosiaaliporssi.fi/lastensuojelunkasikirja (luettu 25.5.2013)
- Turnbull, David: Genetics and Disability: Exploring Moral Space. Journal of Futures Studies, May 2003, 7 (2003): 4, 3–14.
- Wigren, Jaana: Kuka suojelee lasta vankilassa? Ensi- ja Turvakotien liiton työpapereita 5. Työpapereita 3/2011. Helsinki, 2011.
- Vankeuslaki 23.9.2005/767: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>.

ENGLISH SUMMARY

Rosi Enroos: Child protection in prison. Institutional spaces and boundaries in the prison family ward (Lastensuojelua vankilassa. Instituutioiden tilat ja rajat vankilan perheosastolla)

In 2010, a new prison family ward was opened in Finland. The ward is a child welfare institution located in the prison organization. It replaced the mother and baby units that were previously operated independently by individual prisons. Incarcerated parent can serve the sentence in the family ward together with her/his child under age three years of old if this is considered as a child's best interest. The assessment of child's placement is made and followed by the municipal child welfare authority and the services in the ward are provided by a regional association under the Federation of Mother and Child Homes and Shelters. Administratively the National Institute for Health and Welfare has the responsibility to guide and monitor the ward.

In the prison family ward, both prison staff and child welfare workers work with incarcerated parents and their children. These new institutional arrangements open up actors' different approaches and reasoning to do their work tasks. This article examines the evolving practices and worker's negotiations of these practices in the family ward by using the concept of institutional space. The aim is to reach the new kind of multidimensional space that is created in the ward for the children and their incarcerated parents as a result of everyday institutional practices. The empirical data consist of group interviews with prison officers and staff on the family ward. The article also describes the facilities in the prison and the family ward, as well as the declared objectives of the family ward by national legislation and other guidelines.

The article demonstrates that the family ward in the prison institution has changed the physical space, the conceptions of space, as well as the living in space. The institutional task of prison has expanded: now the family ward has duties and responsibilities to protect the children's rights and interests. Material changes have been made, and new activities specifically designed for children have been introduced. At the stage where the new space is taking shape, different institutional practices challenge one another: boundaries between prison services and child protection are defined, redrawn and reshaped. Interpretations of the new space shape not only institutional practices, but also the relationship between workers and clients. The rules and conceptions of good in different institutions come to clash, both in relationships among staff members and in relationships between staff and clients.

The family ward's institutional space also appears as a moral space where the surveillance of parenthood is justified by the parent's incarceration and the presence of the child. In the new institutional space, the mother has a particularly prominent role to accomplish the child's best interests. The moral also includes a temporal dimension whereby decisions and interpretations made in the new institutional space can have influence in the clients' future in many ways. The new institutional space and its various dimensions in general, construct the notions of the phenomenon for instance through statistics and new institutional practices. Consequently, the institutional space has relevance both at the level of individual and societal action.

Keywords: institution, prison, child protection/welfare, MBU (mother-and-baby unit), space, boundary work.